

1. *Англійські казки* / [З англійської перевів Л. Селянський]. – Львів : Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1902. – 55 с. 2. *Дефо Д. Робінзон Крузо: Роман / Даніель Дефо.* – [Пер. з англ.]. – Львів : Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка, 1903. – 305 с. 3. *Кіплінг Р. Казки: (З малюнками) / Редьярд Кіплінг.* – [Пер. Юр. Сірий]. – К. : Лан, 1909. – 68 с. 4. *Між хмарами сонечко: Оповідання / [Переклала Н. Грінченко].* – К. : Вик. друк. П. Барського, 1904. – 99 с. 5. *Свіфт Дж. Подорожі Гулівера до краю Ліліпутів / Джонатан Свіфт.* – [Пер. з англ. В. В-р]. – Львів : Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1906. – 53 с. 6. *Свіфт Дж. Подорож Гулівера до краю великанів / Джонатан Свіфт.* – [Після нім. перерібки Фр. Камберія пер. Василь В-р]. – Львів : Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1906. – 39 с. 7. *Українські видання перекладної дитячої літератури від 1900 до 2011 рр.: [бібліографічний покажчик] / Укладач Здражко А. Є.* – Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2012. – 132 с.

Зінченко Г.Ю., заст. зав. кафедри теорії та практики перекладу НА СБУ

ТЕОРІЯ ЛАКУНАРНОСТІ В СУЧАСНОМУ ЛІНГВІСТИЧНОМУ ЗНАННІ

У статті розглянуто основні дефініції терміну «лакунарність», існуючі в сучасній лінгвістиці підходи до вивчення цього явища.

Ключові слова: лакунарність, лакуна, елімінація, концепт.

В статье рассмотрены основные определения термина «лакунарность», существующие в современной лингвистике подходы к изучению этого явления.

Ключевые слова: лакунарность, лакуна, элиминация, концепт.

The most common definitions of the term «lacuna» and the approaches of modern linguistics to this phenomenon.

Key words: lacuna theory, lacuna, elimination, concept.

У сучасних умовах різко зросла увага до такого соціального феномена, як комунікація. Це є цілком закономірним і зрозумілим, оскільки нині відбувається глобальна трансформація індустріального суспільства в інформаційно-комунікативне. Вона супроводжується не лише проникненням комунікації в усі сфери суспільства, виникненням і розвитком якісно нового типу комунікативних

структур і процесів, але й глибоким переосмисленням сучасних змін у соціально-комунікативній сфері, місця й ролі комунікацій у розвитку суспільства.

В умовах суспільної та особистісної комунікації на шляху одержання інформації з'являються різні бар'єри. При цьому мікробар'єри, пов'язані із зовнішнім середовищем, у якому здійснюється комунікативний процес, виявляються в інформаційному перевантаженні (бар'єром стає занадто велика кількість інформації); у різноманітності носіїв інформації (газети, телебачення, конференції, звіти консультантів і под.); умінні користуватися інформацією (ексклюзивні дані дозволяють використовувати їх для впливу на інших; доступ до джерел обмеженої інформації, тобто тієї, яка призначена для внутрішнього користування, розширює владні повноваження індивідів).

Мікробар'єри мають соціальний або психологічний характер. Одним із виявів існування таких бар'єрів стало явище, яке в сучасній лінгвістиці отримало назву *лакунарність*.

Першими це явище дослідили канадські вчені Ж. П. Віне та Ж. Дарбельне. Вони визначили *лакунарність* як «явище, яке має місце завжди, коли слово однієї мови не має відповідника в іншій мові» [Vinau, Darbelnet 1958, 10]. У сучасній українській та російській лінгвістиці вживається термін *лакунарність*. До нього зверталися Ю. Сорокін, Г. Бикова, Т. Стексова, С. Швачко тощо. Англomовна лінгвістика віддає перевагу словосполученню *lexical gap* (J. Cvilikaite, M. Janssen, M. Vendrell), яке можна перекласти як 'лексична прогалина, лексичний пропуск'. У російській лінгвістиці поряд з терміном *лакуна* також використовуються й інші терміни – *антислова*, *білі плями на семантичній мапі світу* (Ю. Степанов), *безеквівалентна лексика* (Л. Бархударов, Є. Верещагін, В. Костомаров), *темні місця*, *неперекладна лексика*, *змістова шпарина* (В. Комісаров) та інші. Але всі ці терміни означають одне й те саме явище – «відсутність в даній мові слова іншої мови» [Муравьев 1975, 6].

Метою цієї роботи є описання підходів до вивчення явища *лакунарності*. Відповідно до мети поставлено **завдання**:

– дати загальний огляд підходів до дослідження феномена *лакунарності*;

– більш детально дослідити лінгвокультурологічний та прагматичний підходи до вивчення *лакунарності*, запропоновані класифікації та типології лакун.

Явище лакуарності привернуло увагу лінгвістів відносно нещодавно. Ю. Сорокін навіть уводить поняття *лакунологія* та *лакунолог*, підкреслюючи тим самим появу інтересу до цього феномена та наявність великої кількості досліджень [Сорокін 2003, 6]. Для сучасного інформаційно-комунікативного суспільства, у якому відбувається постійний діалог культур, дослідження *лакуарності* в усіх її виявах є важливим і *актуальним* завданням. Комунікативний збій, який виникає через нерозуміння повідомлення, є одним із виявів та наслідків *лакуарності*.

Традиційно *лакуарність* досліджують як одну з рис мовної системи та розглядають лексичні, граматичні, лексико-граматичні лакуни. Великий інтерес викликає проблема лексикографічних лакун. Більш широкий підхід до цієї проблеми передбачає вивчення *лакуарності* в контексті мовної картини світу та з точки зору лексику мовної особистості. Також *лакуарність* вивчають у текстах різних типів – так звані комунікативні лакуни. Сучасна лінгвістика займається вивченням способів виявлення лакун, їх типологізацією та класифікацією.

На теперішньому етапі лінгвістичних досліджень лакуни розглядаються як «національно-специфічні елементи культури, які знайшли відповідне відображення в мові носіїв цієї культури, та які або повністю незрозумілі, або зрозумілі лише частково для носіїв іншої культури та мови у процесі комунікації» [Томашева 1995, 58].

З позицій психолінгвістики явище *лакуарності* було досліджено Ю. Сорокіним, І. Марковіною. Вчені запропонували застосовувати цей термін при зіставленні не лише мов, але й інших культурних аспектів, відносячи до лакун «все, що в іншокультурному тексті реципієнт не розуміє, що є для нього дивним, потребує інтерпретації, існує сигналом присутності в тексті національно-специфічних елементів культури, в якій створено текст» [Сорокін, Марковина 1983, 37]. Згідно з дослідженням Г. Антипової, О. Донских, І. Марковіної та Ю. Сорокіна, результати яких наведено в колективній праці «Текст как явление культуры» [Антипова, Донских, Марковина, Сорокін 1989], лакуарні елементи різних лінгвокультур виявляються у їхній активній взаємодії, систематизація різних типів лакун, що були виявлені при міжкультурних контактах, дозволяє зробити висновок про існування чотирьох груп лакун:

1) суб'єктні лакуни, що відображають національно-культурні особливості комунікантів в різних лінгвокультурних спільнотах;

2) діяльнісно-комунікативні лакуни, що відображають специфіку різних видів діяльності в їх комунікативному аспекті;

3) лакуни культурного простору (ландшафту), якщо розглядати процес спілкування в широкому сенсі, або лакуни культурного інтер'єру, якщо розглядати той чи інший комунікативний акт;

4) текстові лакуни, які виникають внаслідок специфіки тексту як інструменту спілкування; специфіку тексту можуть формувати зміст, форма фіксації та відтворення або сприйняття матеріалу, орієнтація на окремого реципієнта, авторська поетика, тощо [Антипова, Донских, Марковіна, Сорокін 1989, 75]

Г. Бикова та Л. Байрамова вивчають *лакунарність* із позицій лінгвокультурології та структурно-функціональної лінгвістики. Г. Бикова розглядає лакуни як «чисельні концепти, які не мають засобів мовної реалізації в національній мовній системі (лакуни)», «семема без лексем». В роботі «Лакунарность как категория лексической системологии» [Бикова 2003] Г. Бикова пропонує свою типологію лакун. Принципово важливим вважається поділ лакун на лінгвістичні та екстралінгвістичні (культурологічні). Між ними знаходяться лінгвокультурологічні лакуни. Лакуни, що виявляються у процесі зіставлення мов або одиниць у межах мови є *мовними*, або лінгвістичними, вони можуть бути відповідно *міжмовними* або *внутрішньомовними*. Лакуни, що виявляються у процесі аналізу та фіксації розбіжностей у культурах – культурологічні лакуни. Погоджуючись з І. Томашевою, Г. Бикова виділяє серед лінгвістичних лакун лексичні, граматичні, та стилістичні, повні, часткові або компенсовані, додаючи при цьому, що вони також можуть бути інтер- та інтрамовними, унікальними та окремими, мотивованими та немотивованими, мовленнєвими, емотивними, гіпонімічними та гіперонімічними, взаємними, конотативними та нульовими. [Бикова 2003, 32–33].

Л. Байрамова вважає, що на появу лакун впливають два основних види чинників:

1) лінгвістичні чинники (своєрідність мовного членування об'єктивного світу та неспівпадіння у мовному розвитку систем мов);

2) екстралінгвістичні чинники (різноманітність історичних, культурних та духовних традицій народів, географічних, соціально-економічних умов життя, своєрідність звичаїв, менталітету різних народів).

Враховуючи ці чинники, Л. Байрамова пропонує таку класифікацію лакун:

1. Рівневі лакуни: фонетичні, лексичні, морфемні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні.

2. Мотивовані та немотивовані лакуни.[Л. Байрамова 2011, 23]

І. Стернін, З. Попова та М. Стерніна розглядають *лакунарність* з точки зору когнітивної лінгвістики. Вони вважають, що лакуни виявляються, перш за все, за перекладними двомовними словниками. «Сигналами» можливої лакунарності лексичної одиниці (слова, сталого словосполучення) є:

– розгорнута пояснювальна дефініція у перекладному словнику;

– пояснення слова у перекладному словнику за допомогою синонімічного ряду.

І. Стернін, З. Попова та М. Стерніна зауважують, що співвідношення лакун, безеквівалентних одиниць та національних концептів далеко не таке однозначне, яким видається. Відсутність у тій чи іншій мові певного слова (лакуна) не завжди свідчить про відсутність у концептосфері цього народу відповідного концепту. Автори статті «Лакуны и концепты» нагадують, що слова вживаються для номінації концептів, необхідних для обміну інформацією, тобто слова – це означення лише комунікативно «активних» концептів, що є важливими для національної концептосфери. Якщо виникає необхідність виразити словами відповідний концепт, лакуни *компенсуються* – тобто заповнюються «тимчасовими» засобами мови – вільними словосполученнями, розгорнутими поясненнями, тощо. Якщо компенсація відбувається досить регулярно, відповідний вислів може з часом стати сталою номінацією концепту – напр. *нещасний випадок* (пор. англ. *accident*) [Стернін, Попова, Стерніна 2003, 213–214].

Теорія та практика перекладу досліджує способи *делакунізації*, тобто елімінації лакун. На думку Н. Дзиди, у перекладознавстві *лакунарність* вважається більш широким поняттям, ніж *безеквівалентність* і саме лакунарність є підставою для зняття певних заборон на трансформацію текстів, що перекладаються. Адекватне сприйняття перекладеного художнього твору можливе лише за якісного перекладу національних культурних концептів, лакун та безеквівалентної лексики, які водночас становлять труднощі для розуміння та надають оригінальності твору. Н. Дзида вважає, що в теорії перекладу ще багато потрібно зробити для співвіднесення поняття *лакунарність* з перекладацькими поняттями «еквівалентність» та «адекватність», а також способів елімінації

міжкультурних лакун (заповнення та компенсація) з традиційними видами перекладацьких трансформацій [Дзида 2010, 165].

Саме прикладний аспект *лакуарності* та її елімінація є предметом наукового інтересу англомовних дослідників. Так, J. Cvilikaite зазначає, що однією з причин для вивчення лакун (*lexical gap*) є той факт, що їх неможливо виділити заздалегідь. Лише в процесі перекладу перекладач розуміє, що в мові перекладу немає певного слова, тоді як словник у таких випадках пропонує лише тлумачення концепту, позначеного мовою оригінального тексту. Заповнення лакун впливає на якість виконаного перекладу. J. Cvilikaite робить висновок про необхідність створення «лексичної бази даних» або «лексикону», який став би у нагоді перекладачам [J. Cvilikaite 2006, 129–130].

Отже, явище *лакуарності* привертає увагу лінгвістів різних галузей філологічної науки. Наявність різних підходів до її вивчення та різні погляди на потенціал *лакуарності* в межах як міжкультурної комунікації, так і в межах однієї мови, є свідченням формування нової наукової парадигми. Беззаперечною є міждисциплінарна природа *лакуарності*. Це проблема водночас і теоретична, і прикладна, феномен *лакуарності* можна вивчати і в синхронії, і в діахронії.

1. Байрамова Л. К. Лингвистические лакуарные единицы и лакуны / Л. К. Байрамова // Вестник Челябинского государственного университета – 2011. – № 25 (240) – Филология. Искусствоведение. – Вып. 58. С. 22–27. 2. Быкова, Г. В. Лакуарность как категория лексической системологии / Быкова Г. В. – Благовещенск : Изд-во БГПУ, 2003. – 364 с. 3. *Лакуны и концепты* / И. А. Стернин, З. Д. Попова, М. А. Стернина // Лакуны в языке и речи : сб. науч. тр. – Благовещенск : Изд-во БГПУ – 2003. – С. 205–223. 4. *Муравьев В. Л.* Лексические лакуны (на материале лексики французского и русского языков) / Муравьев В. Л. – Владимир : ВГПИ, 1975. – 96 с. 5. *Дзида Н. Н.* Проблема лакуарности в переводе / Н. Н. Дзида // Вестник Тюменского государственного университета. – 2010. – № 1. С. 162–167. 6. *Сорокин Ю. А., Марковина И. Ю.* Опыт систематизации лингвистических и культурологических лакун: Методологические и методические аспекты / Ю. А. Сорокин, И. Ю. Марковина // Лексические единицы и организация структуры литературного текста : Сб. науч. трудов. – Калинин – 1983. – С. 35–52. 7. *Текст как явление культуры* / Антипов Г. А., Донских О. А., Марковина И. Ю., Сорокин Ю. А. – Новосибирск : Наука, 1989. – 268 с. 8. *Томашева И. В.* Понятие «лакуна» в современной лингвистике.

Эмотивные лакуны / И. В. Томашева // Язык и эмоции. Сб. научн. трудов. ВГПУ – Волгоград : Перемена, 1995. – С. 50–60. 9. J.P.Vinay, J.Darbelnet. Stylistique comparee du fraicais et de l'anglais, P., 1958. – 315 p. 10. Jurgita Civilikaitė Lexical Gaps. Resolution by functionally complete units of translation [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://archive.minfolit.lt/arch/8001/8360.pdf>

Зірко І. П., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОМУ ЧИТАННІ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються основні шляхи формування комунікативної компетенції в читанні навчальної літератури у студентів-іноземців, визначається циклічність занять, аналізується зміст кожного з циклів, а також подається перелік лексико-граматичних засобів, які є орієнтирами для студентів при визначенні комунікативних завдань та запропоновано класифікацію і зразки.

Ключові слова: *вилучення навчальної інформації, циклічність, цільова настанова, лексико-граматичні засоби, орієнтири, класифікація, комунікативні завдання.*

В статье рассматриваются основные пути формирования коммуникативной компетенции в чтении учебной литературы у студентов-иностранцев, определяется цикличность занятий, анализируется содержание каждого из циклов, подаётся перечень лексико-грамматических средств, являющихся ориентирами для студентов при определении коммуникативных задач, а также предлагается классификация и образцы.

Ключевые слова: *извлечение учебной информации, цикличность, целеустановка, лексико-грамматические средства, ориентиры, классификация, коммуникативные задания.*

The author examines the main ways of formation of communicative competence in reading of education literature by foreign students, defines cyclic studies, analyses contents of each cycle, the list of lexical-grammatical means are given, which are reference points for students to define communicative tasks. The classification of examples are proposed.